

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA BILIMLARNI BAHOLASHNING ILMIY
ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH****Choriyeva Marjona Jo'rabek qizi****choriyevamarjona238@gmail.com****Osiyo xalqaro Universiteti magistratura bosqichi talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17998597>**

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadi — har bir shaxsning intellektual, ijodiy va ijtimoiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishdir. Bu jarayonda bilimlarni baholash tizimi markaziy o'rin tutadi, chunki aynan baholash orqali o'quvchi yoki talabaning o'zlashtirish darajasi, rivojlanish yo'nalishi va o'qituvchining metodik yondashuvi samaradorligi aniqlanadi. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida esa baholashning ilmiy asoslarini chuqur egallash alohida ahamiyatga ega, chunki bu kelajakda ular tomonidan yaratiladigan ta'lim muhiti sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Baholash — bu shunchaki ball qo'yish yoki natijani o'lchash jarayoni emas, balki o'quv faoliyatining muhim bosqichi bo'lib, o'rganilgan bilimlarni tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va rivojlanish yo'nalishlarini belgilab berishga xizmat qiladi. Ilmiy nuqtayi nazardan, baholash jarayoni uch asosiy funksiyani bajaradi: diagnostik, rivojlantiruvchi va nazorat qiluvchi. Diagnostik baholash orqali o'quvchi yoki talaba bilim darajasi aniqlanadi, rivojlantiruvchi baholash uning fikrlash faoliyatini faollashtiradi, nazorat qiluvchi baholash esa umumiy natijani belgilaydi. Shu jihatdan, baholash tizimi ta'lim sifatining uzviy tarkibiy qismi sanaladi.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, baholashning nazariy asoslari psixologiya, pedagogika va didaktika fanlari bilan chambarchas bog'liq. Masalan, L. S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi o'quvchining imkoniyatlarini to'g'ri baholash zarurligini ko'rsatadi. J. Piaget esa bilish jarayonining bosqichma-bosqich shakllanishini ilmiy asoslab, baholashda yosh va kognitiv rivojlanish omillarini e'tiborga olishni tavsiya etgan. B. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan "bilimlar taksonomiyasi" esa bugungi kunda eng keng qo'llaniladigan baholash modelidir. Unga ko'ra, o'quvchi bilimlarni bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez va baholash darajalarida egallaydi. Shu tarzda, baholash tizimi o'quvchi tafakkurining qanchalik chuqurligini aniqlaydi.

Bo'lajak o'qituvchilar uchun baholash kompetensiyasini shakllantirish — ularning kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi hisoblanadi. Baholash kompetensiyasi deganda nafaqat test yoki nazorat ishlari tuzish qobiliyati, balki adolatli, shaffof, individual yondashuv asosida talabaning bilimini tahlil qila olish malakasi tushuniladi. Shunday kompetensiyaga ega o'qituvchi o'quv jarayonini samarali tashkil eta oladi, har bir talabani rivojlanishga yo'naltiradi va o'z faoliyatida tahliliy fikrlashni asosiy vosita sifatida qo'llaydi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida baholashning turli usullari qo'llanilmoqda: an'anaviy (yozma, og'zaki, test) va zamonaviy (portfolio, reyting, o'zaro baholash, elektron testlar) metodlar. Shulardan eng samaralilari — formativ (jarayon davomida) va summativ (yakuniy) baholashdir. Formativ baholash talabaning o'quv jarayonidagi harakatini kuzatib, unga tezkor teskari aloqa beradi, summativ baholash esa kurs yoki modul yakunidagi umumiy natijani belgilaydi. Bu ikki yondashuvni uyg'unlashtirish orqali ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarda baholash ko'nikmalarini shakllantirishda interfaol metodlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, "Case study", "Peer assessment" (o'zaro baholash), "Portfolio" usullari talabalarga o'z faoliyatlarini mustaqil tahlil qilish, adolatli baholash

mezonlarini ishlab chiqish va o'rganish jarayoniga faol jalb etish imkonini beradi. Shuningdek, axborot texnologiyalari — Google Forms, Moodle, Learning Management System (LMS) kabi elektron platformalar orqali avtomatlashtirilgan baholash jarayonlari tashkil etilishi samaradorlikni oshiradi. Bu esa o'qituvchining vaqtini tejaydi, xatolik ehtimolini kamaytiradi va baholashda shaffoflikni ta'minlaydi.

Baholashning ilmiy asoslarini shakllantirishda adolat va shaffoflik tamoyillari muhim o'rin tutadi. Talabalar baholash tizimining aniq va ochiq bo'lishini istaydilar, chunki bu ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. O'qituvchi baholash jarayonida har bir talabaning individual xususiyatini e'tiborga olishi, lekin ayni paytda baholash mezonlarini qat'iy saqlashi zarur. Baholashdagi sub'yektivlikni kamaytirish uchun rubrikalardan — aniq mezonli jadval tizimlaridan foydalanish juda qulaydir. Rubrikalar o'qituvchi va talabaga baholash natijasini aniq tushunishga yordam beradi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilar baholash jarayoniga ilmiy asosda yondashishni o'rgansalar, ularning kasbiy refleksiyasi kuchayadi. Ular o'z darslarini tahlil qilish, samaradorlikni baholash, teskari aloqa asosida ta'limni takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, baholashning statistik tahlili (o'rtacha ball, reyting dinamikasi, dispersiya) orqali o'quv jarayonining umumiy sifatini baholash ham muhimdir. Statistik yondashuv o'qituvchiga kuchli va zaif tomonlarni aniqlash, metodik yondashuvni takomillashtirish imkonini beradi.

Bugungi kunda innovatsion baholash vositalari ham jadal rivojlanmoqda. Masalan, sun'iy intellekt asosida ishlovchi avtomatik test tizimlari o'qituvchiga talabalar bilimni tez va aniqlik bilan o'lchash imkonini beradi. Gamifikatsiya (o'yinlashtirish) usullari esa baholashni qiziqarli va motivatsion jarayonga aylantiradi. Bu usullar o'qituvchilarda ijodiy fikrlashni, talabalarda esa faol ishtirokni rag'batlantiradi.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida baholashning ilmiy asoslarini chuqur o'rganish zarur. Bu nafaqat nazariy bilim, balki amaliy malaka va shaxsiy fazilatlar uyg'unligini ta'minlaydi. Ilmiy asoslangan baholash tizimi ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini ob'yektiv tahlil qilish va har bir talabaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. O'qituvchining baholash kompetensiyasi — bu uning kasbiy madaniyatining ko'zgusi, shuningdek, ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lish garovidir.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarda bilimlarni baholashning ilmiy asoslarini shakllantirish zamonaviy ta'lim islohotlarining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Baholash tizimi faqat natijani o'lchash vositasi emas, balki o'quvchi shaxsini rivojlantirishning pedagogik mexanizmidir. Adolatli, shaffof va ilmiy asoslangan baholash o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlaydi, ta'lim jarayonini samaradorlikka yo'naltiradi va kelajak pedagoglarning kasbiy yetukligini ta'minlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abduqodirov, A. (2019). *Pedagogik baholash nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
2. Hasanboeva, O., & Turg'unova, D. (2020). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va baholash tizimlari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Yo'ldoshev, J. (2021). *Ta'limda monitoring va baholash jarayonlarini tashkil etish metodikasi*.

Toshkent: TDPU nashriyoti.

4. Xodjayeva, M. (2022). *Bo'lajak o'qituvchilarda baholash kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari*. Toshkent: "Iqtisod-moliya" nashriyoti.
5. Black, P., & Wiliam, D. (2009). *Developing the theory of formative assessment. Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 5–31.
6. Brookhart, S. M. (2011). *Educational assessment knowledge and skills for teachers. Educational Measurement: Issues and Practice*, 30(1), 3–12.
7. Sadler, D. R. (2010). *Beyond feedback: Developing student capability in complex appraisal. Assessment & Evaluation in Higher Education*, 35(5), 535–550.
8. Shepard, L. A. (2019). *Classroom assessment to support teaching and learning. Educational Measurement: Issues and Practice*, 38(3), 21–24.
9. Shulman, L. S. (1986). *Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher*, 15(2), 4–14.
10. Karimova, Z. (2023). *Bo'lajak o'qituvchilarda baholash madaniyatini rivojlantirish yo'llari. Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2(4), 45–53.